

Монгол улс Судалгааны үр дүн танилцуулах уулзалт

Санхүүгийн зөв шийдвэр гаргах нөхцөлийг бүрдүүлэх нь

Зигфрид Зоттел
Санхүүгийн оролцоог дэмжих дэлхийн хөтөлбөр
Дэлхийн Банк

Улаанбаатар хот: 2013 оны 9-р сарын 11

Илтгэлийн агуулга

1

Үндсэн мэдээлэл

2

Судалгааны үндсэн үр дүн

3

Бодлогын зөвлөмж

1

Үндсэн мэдээлэл

Санхүүгийн чадамжийн судалгаа

PAVING THE ROAD TO BETTER FINANCIAL DECISION-MAKING IN MONGOLIA

AUGUST 2013

FINANCIAL CAPABILITY AND CONSUMER PROTECTION SURVEY REPORT
FINANCIAL INCLUSION AND CONSUMER PROTECTION SERVICE LINE

THE WORLD BANK

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

- ❑ Судалгааг Сангийн яамны хүсэлтээр явуулсан
- ❑ 18-аас дээш насны 2500 иргэдийг улсын хэмжээнд түүвэрлэн авч судалгаанд хамруулсан
- ❑ Хөдөө орон нутгаас илүү их түүвэрлэлт хийсэн (малчдад холбогдох мэдээллийн нарийвчлалыг өсгөх зорилгоор)
- ❑ 2012 оны 8-10-р саруудад хэрэгжүүлсэн
- ❑ Судалгааг мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлсэн: EEC Canada

THE WORLD BANK GROUP

Financial & Private Sector Development

Санхүүгийн чадамж гэж юу вэ?

Дэлхийн Банкны тодорхойлолт

- Санхүүгийн чадамж гэдэг нь нийгэм, эдийн засгийн
- тодорхой нөхцөлд өөрийн санхүүгийн эрх ашигт бүрэн
- нийцсэн үйл ажиллагаа явуулах **дотоод чадамж** юм.
- Энэ ойлголтонд хэрэглэгчид өөрсдийн нөөц бололцоог
- ашиглах, өөрсдийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн
- санхүүгийн үйлчилгээний талаар мэдээлэл олж авах, сонголт
- хийх, авч ашиглахдаа хэрэглэж буй **мэдлэг** (боловсрол),
- **хандлага, ур чадвар**, болон **зан үйл**-ийг хамруулна.

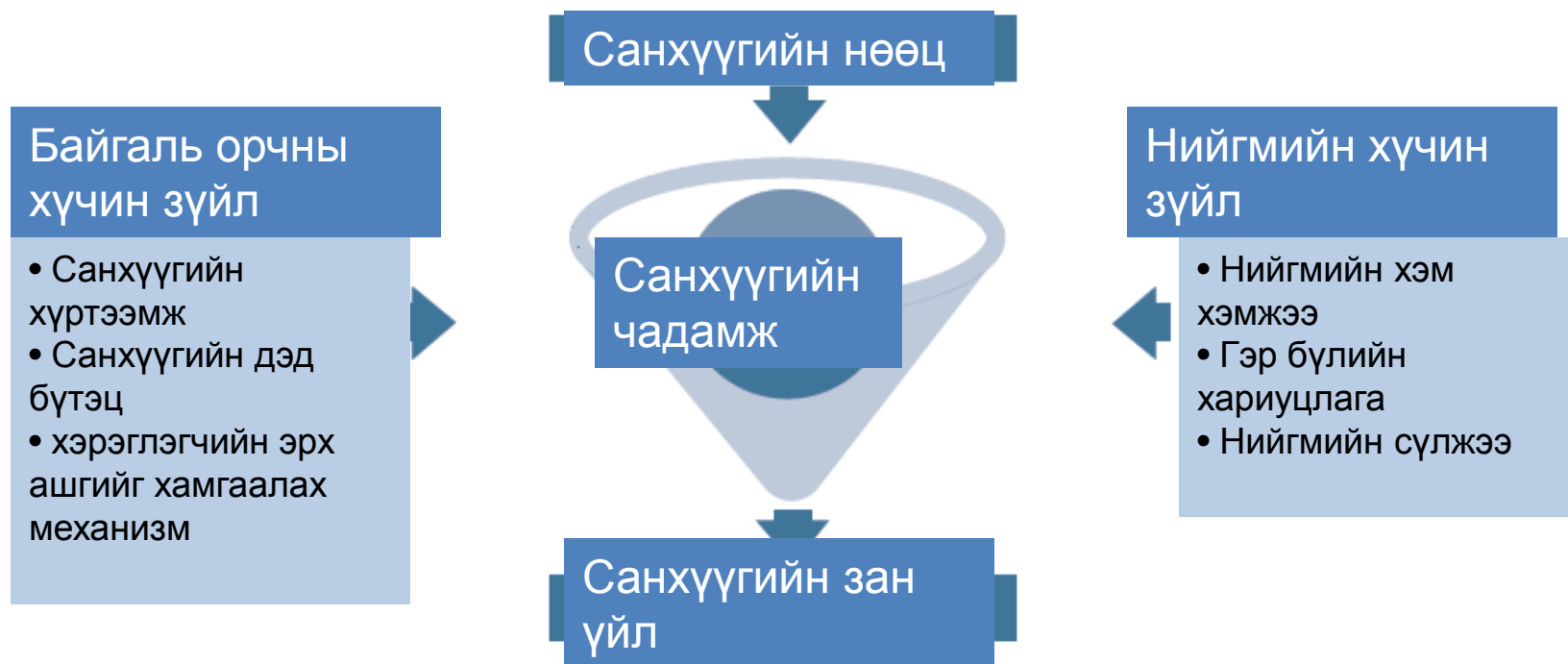
Санхүүгийн боловсрол, санхүүгийн чадамж гэдэг ойлголтуудыг олонтаа зэрэгцүүлэн хэрэглэдэг.

Санхүүгийн боловсрол (заримдаа санхүүгийн мэдлэг гэх) гэдэг нь явцуу утгатай ойлголт бөгөөд хувийн санхүүгийн талаарх ойлголт мэдлэгийн түвшинг илэрхийлдэг. Энэ хүрээнд гол төлөв санхүүгийн гол ухагдахуунуудын талаарх мэдээлэл, мэдлэгийн тухай яригддаг.

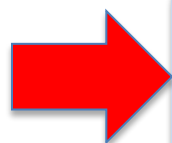
Санхүүгийн чадамж гэж юу вэ: Гадаад хүчин зүйл

Тухайн хүний санхүүгийн чадамж нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчны нөхцөл байдлаас хамааран хязгаарлагдаж эсвэл нэмэгдэж байдаг.

Жишээлбэл, Папуа Шинэ Гвинейд *wantok* тогтолцоо нь нийгмийн хамгааллын үүрэг гүйцэтгэдэг нийгмийн бичигдээгүй гэрээ байдаг бөгөөд нэг тосгон, жижиг хотын ард иргэд санхүүгийн хүнд байдалд байгаа нэгэндээ туслах үүрэгтэй байдаг.

Санхүүгийн чадамжийг хэрхэн хэмжих вэ?

Судалгааны тусламжтайгаар санхүүгийн чадамж, оролцоо, хэрэглэгчийн эрх ашгийн хамгаалалт (гадаад хүчин зүйлс)-ын түвшинг тогтоож, хэмжих боломжтой.

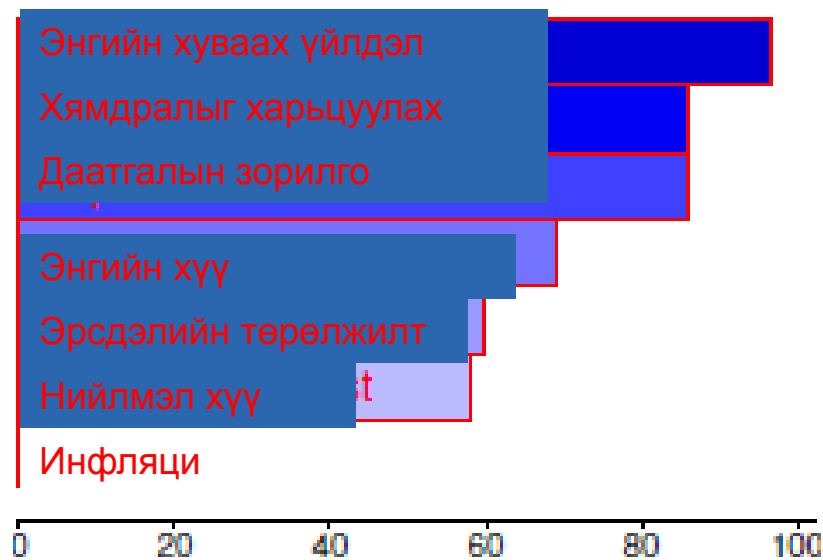
3

Судалгааны үндсэн үр дүн

Судалгаанд оролцогчид энгийн тооцоолол хийж чадаж байгаа боловч хадгаламж, хөрөнгө оруулалтын шийдвэр гаргахад шаардлагатай мэдлэг дутмаг байна

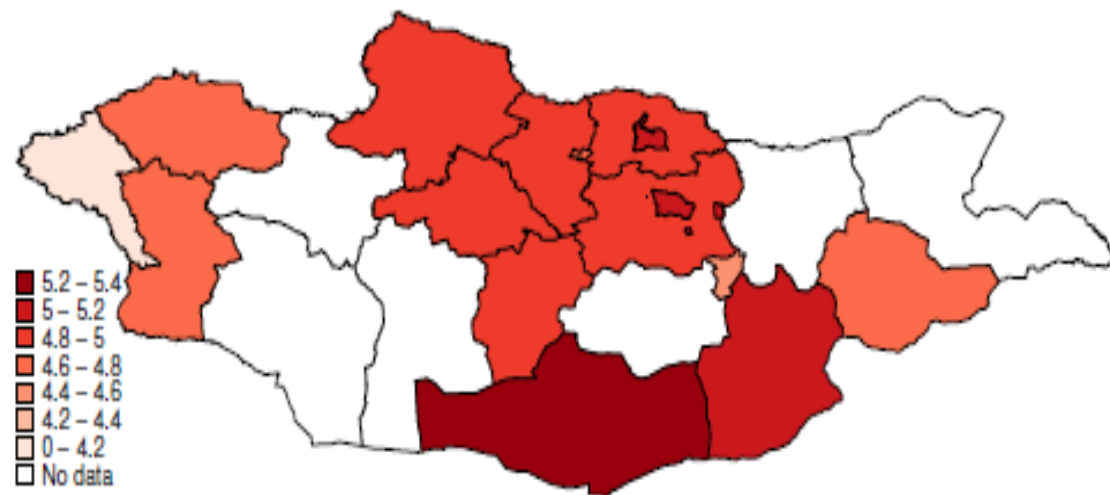
- ❑ Судалгаанд оролцогчид бараг бүгдээрээ энгийн хуваах үйлдлийг тооцож чадна
- ❑ Энгийн тооцоолол хийж, үнийн хямдралыг тооцож гаргах чадвартай хүмүүс 86 хувийг эзлэж байна
- ❑ 86 хувь нь даатгалын гэрээний үндсэн зорилгыг ойлгож байна
- ❑ 30 орчим хувь нь энгийн хүүгийн тухай ухагдахууныг ойлгодоггүй
- ❑ Нийлмэл хүүгийн тооцооллыг сайн ойлгож чадахгүй байгаа 42 хувь байна
- ❑ Инфляци хадгаламжинд хэрхэн сөргөөр нөлөөлдөгийг ойлгодог хэсэг 40% хүрэхгүй байна

Санхүүгийн боловсролын тухай суултанд зөв хариулсан оролцогчдын хувь

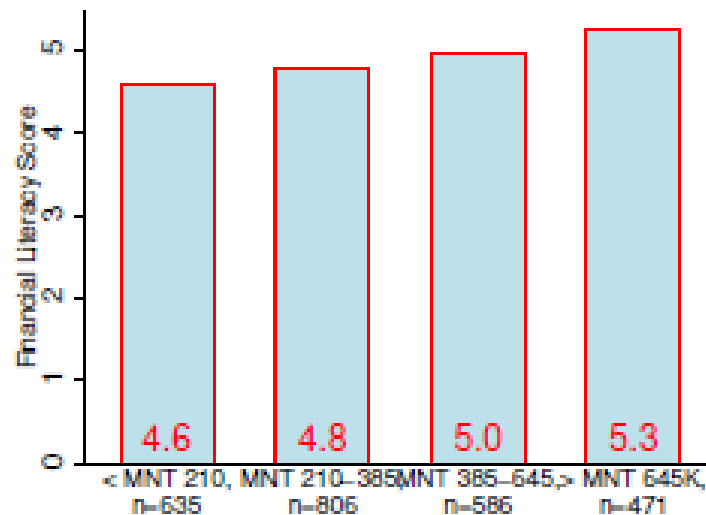

Санхүүгийн ойлголтуудын талаар мэдлэг дутмаг оролцогчдын бүлэг

Санхүүгийн боловсролын дундаж үзүүлэлт, бүсээр

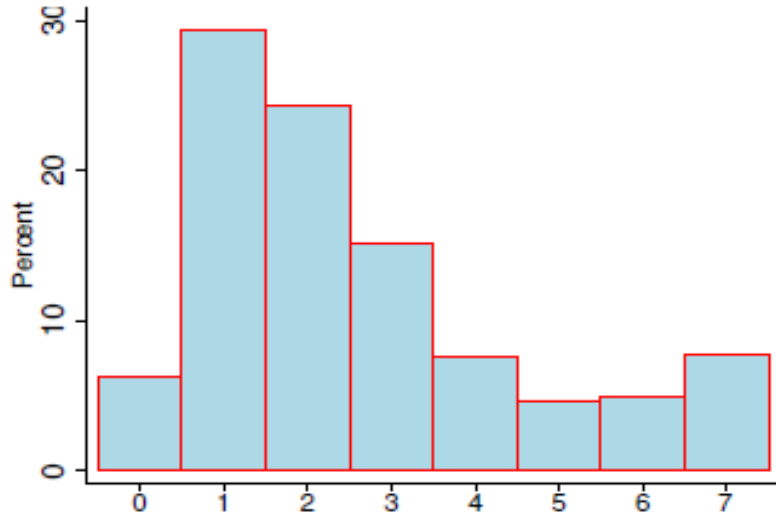
- Хөдөөгийн иргэд, нэн ялангуяа баруун аймгийн иргэд нийслэлчүүдтэй харьцуулахад хамаагүй мэдлэг дутмаг байна
- Дорноговь, Өмнөговь аймгийн иргэдийн ойлголт нийслэлчүүдийнхээс өндөр байгаа бололтой

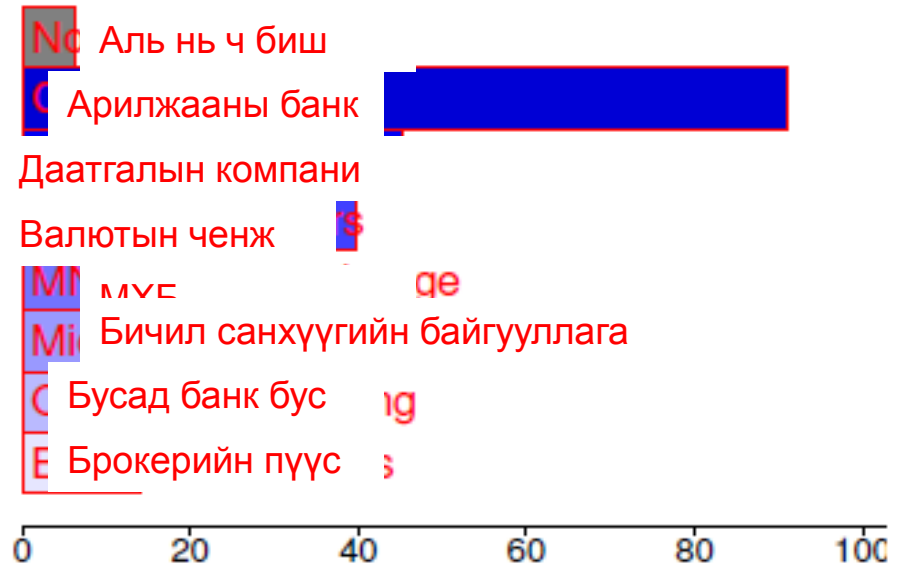
Санхүүгийн боловсролын дундаж үзүүлэлт, өрхийн орлогоор

- Хамгийн бага орлоготой бүлэгт хамаарах оролцогчид өндөр орлоготой оролцогчдоос муу хариулж байна

Арилжааны банкнаас бусад байгууллагын санхүүгийн үйлчилгээний талаарх мэдээлэл хязгаарлагдмал

Санхүүгийн байгууллагуудын үзүүлж буй үйлчилгээний талаарх мэдлэгийн тархалт

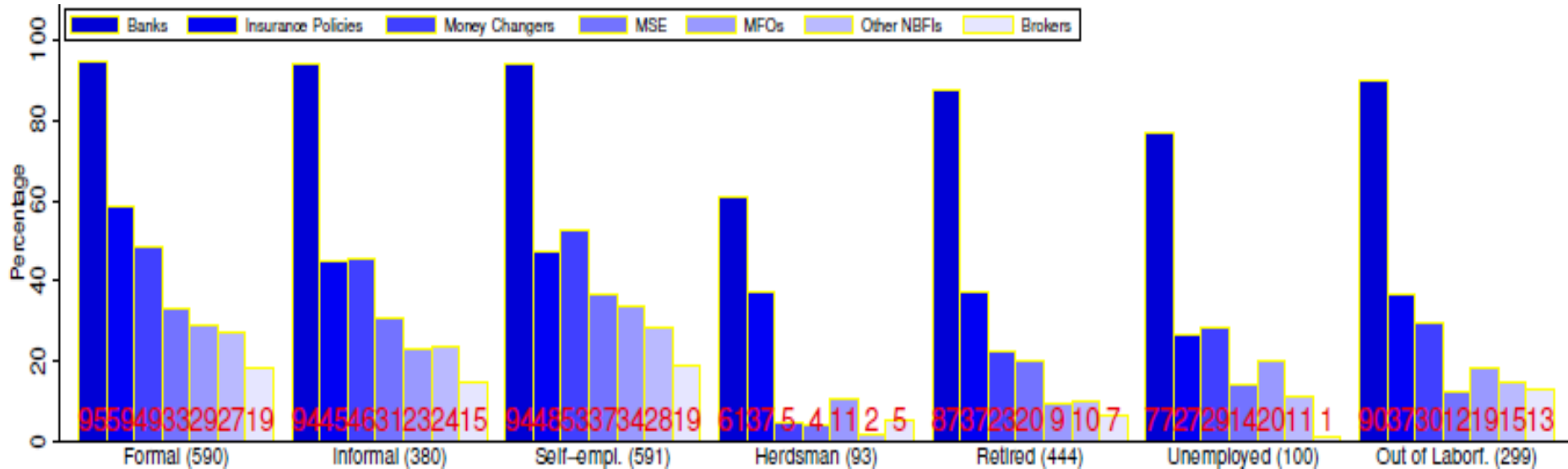

Санхүүгийн байгууллагуудын үзүүлж буй үйлчилгээний талаар мэдээлэлтэй оролцогчдын хувь

- ❑ Судалгаанд оролцогчид дунджаар 2.6 төрлийн санхүүгийн байгууллагын үзүүлж буй үйлчилгээний талаар мэддэг
- ❑ Арилжааны банкууд хамгийн түгээмэл (90%)
- ❑ Даатгал, валютын ченж нарын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний талаарх мэдлэгтэй оролцогчид 50 хувь хүрэхгүй байна
- ❑ Судалгаанд оролцогчдын ихэнх нь Эрдэнэс Тавантолгой компанийн хувьцаанаас 2012 онд тараасан хувь хишгээс ашиг хүртэхэд шаардлагатай мэдлэггүй байна (МХБ-ийн үйлчилгээний талаар 27%, брокерийн пүүсийн талаар 14% нь л мэддэг)

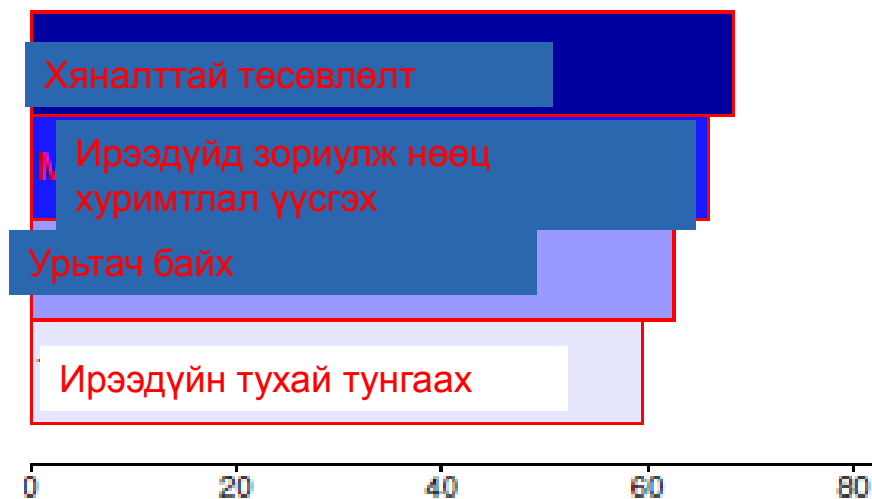
Судалгаанд оролцогчдын аль бүлэг нь санхүүгийн ухагдахуунуудын талаар хамгийн бага ойлголттой байна вэ?

Санхүүгийн байгууллагын үйлчилгээний талаар мэддэг оролцогчдын хувь, ажил эрхлэлтээр

- Санхүүгийн олон төрлийн байгууллагын үйлчилгээний талаар мэдлэгтэй байх нь албан ёсны ажил эрхэлдэг эсвэл хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэгээс хамаардаг
- Малчид, орлого багатай бүлгийнхэн санхүүгийн байгууллагуудын бүтээгдэхүүний талаар мэдлэг багатай байна

Санхүүгийн чадамж ихэнх орон нутагт өндөр үзүүлэлттэй гарсан

Санхүүгийн чадамжийн дундаж үзүүлэлт

❑ Дараах дөрвөн үндсэн чиглэлээр үнэлгээ хийсэн:

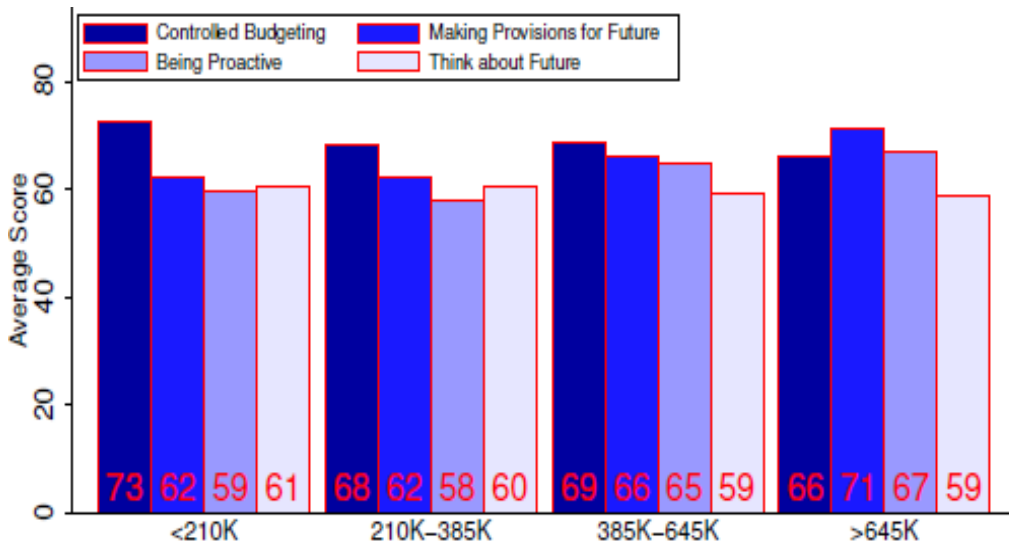
❑ **Хяналттай төсөвлөлт** гэдгээр төсөв гаргах, төсөвтөө барьж зарцуулалт хийх, зайлшгүй шаардлагатай зардлыг эрэмбэлэн гаргах чадварыг хэмждэг.

❑ **Ирээдүйн хэрэгцээнд зориулж нөөц хуримтлал үүсгэх** гэдгээр олж байгаа орлогынхоо хэмжээнд амьжиргаагаа залгах, гэнэтийн, нас өндөр болсонтой холбоотой зардал гаргах, санхүүгийн зохих бүтээгдэхүүн сонгох чадварыг хэмждэг.

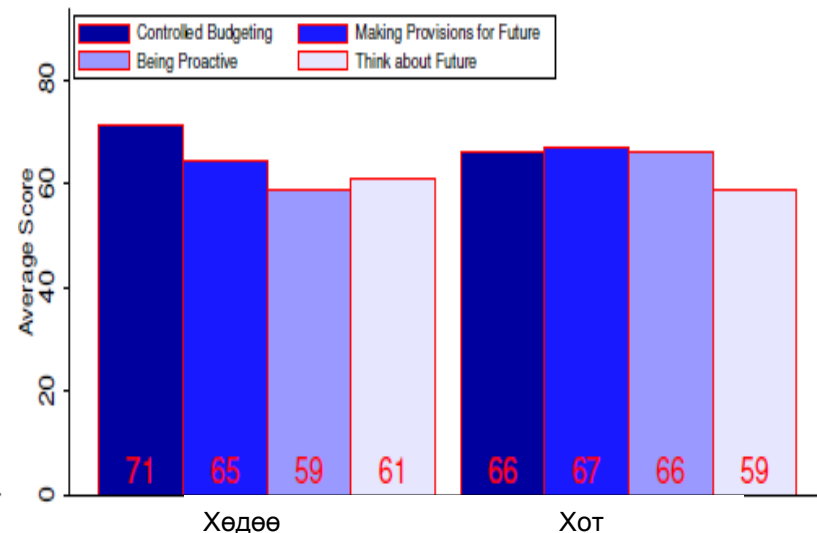
❑ **Урьтач байх** гэдгээр тогтмол хуримтлал үүсгэх, мэдээлэл, зөвлөгөө авах хүсэл тэмүүлэл, амжилтанд хүрэх баримжааны түвшинг хэмждэг.

❑ **Ирээдүйн тухай тунгаах** гэдгээр алсын хараа, сэтгэл хөөрлийн түвшинг хэмждэг

Өдөр тутмын бэрхшээл зовлонгийн улмаас урт хугацааны хэрэгцээ хаягдаж болно

Санхүүгийн чадамжийн дундаж үзүүлэлт, өрхийн орлогын хэмжээгээр

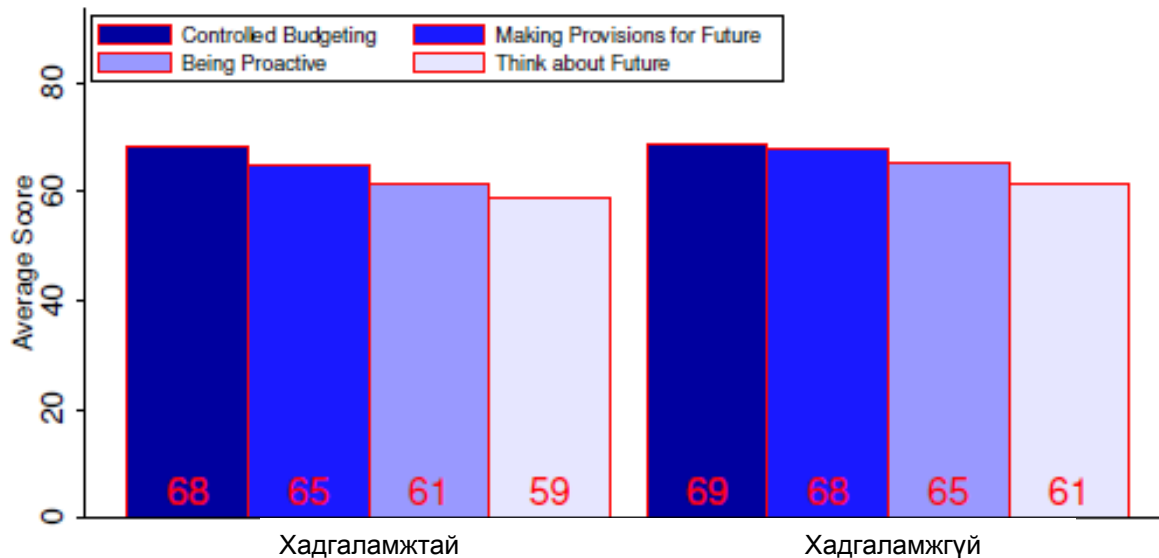

Санхүүгийн чадамжийн дундаж үзүүлэлт, хотжилтын түвшингээр

- ❑ Хөдөөгийн болоод орлого багатай иргэд өдөр тутмын санхүүгийн удирдлагад суралцаж байгаа боловч хуримтлал үүсгэж (урьтач байх), гэнэтийн болоод өндөр насны зардлыг тооцоолж төлөвлөхөд (ирээдүйн төлөө нөөц хуримтлал үүсгэх) бэрхшээлтэй байна.
- ❑ Доогуур үзүүлэлттэй байгаа нь хэрэглээгээ хэвийн байлгах, эдийн засгийн цочролын үед амьжиргаагаа авч гарах, бүтээлч хөрөнгө оруулалтанд шаардлагатай их хэмжээний мөнгөн хөрөнгө бий болгох чадварыг тодорхойлж, улмаар тэдний амьжиргааны түвшинд урт хугацаанд нөлөөлдөг учраас санаа зовоож байна.

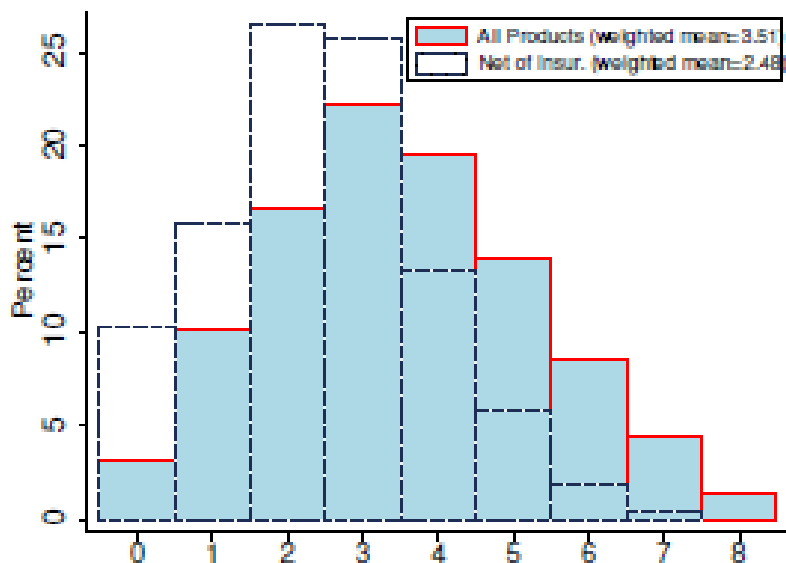
Тодорхой зуршлыг бага насанд зааж сургах нь зүйтэй

Санхүүгийн чадамжийн дундаж үзүүлэлт, хүүхэд насны хуримтлал үүсгэх зуршлаар

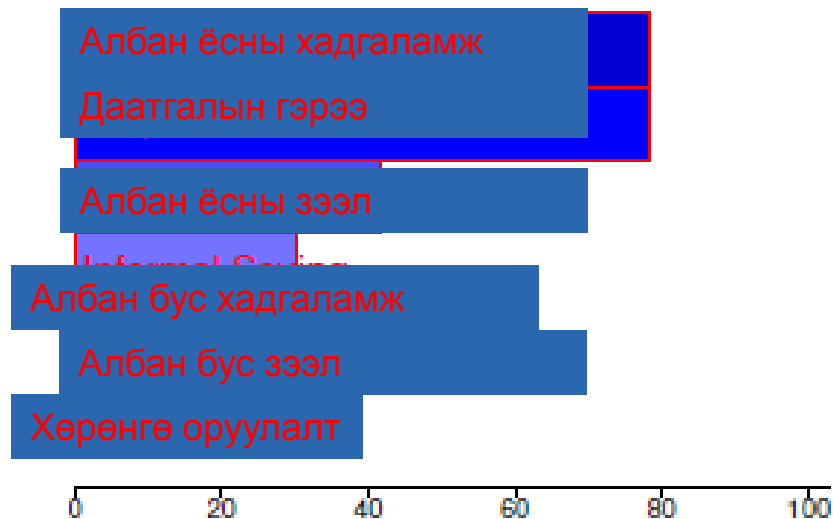
- ❑ Хүүхэд байхаасаа хуримтлал үүсгэх эхэлсэн хүмүүсийн үзүүлэлт санхүүгийн чадамжийн бараг бүх чиглэлээр огт хадгаламж хийж байгаагүй хүмүүсийнхээс дээгүүр байна

Санхүүгийн салбарын өргөжилт албан ёсны хадгаламж, зээлийн хэрэглээ өндөр байгаагаар илэрхийлэгдэж байна

Санхүүгийн бүтээгдэхүүний хэрэглээний дискрет давтамжтай тархалт

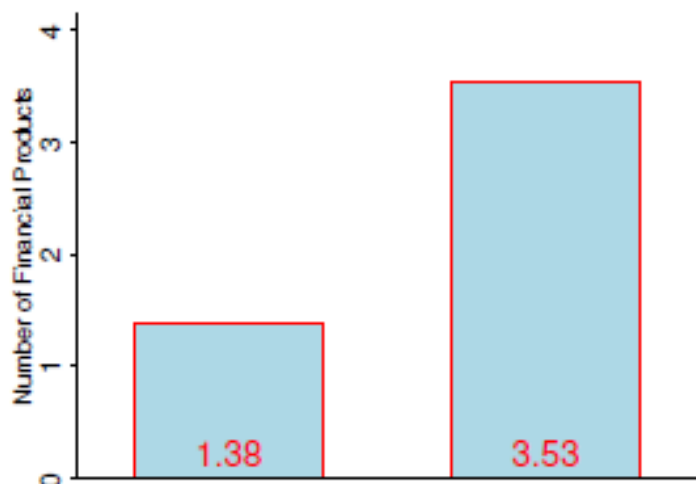
- ❑ Монголчууд дунджаар 3.5 төрлийн бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг
- ❑ Заавал даатгалын бүтээгдэхүүнээс гадна, дунджаар 2.5 төрлийн бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг

Олон төрлийн санхүүгийн бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг

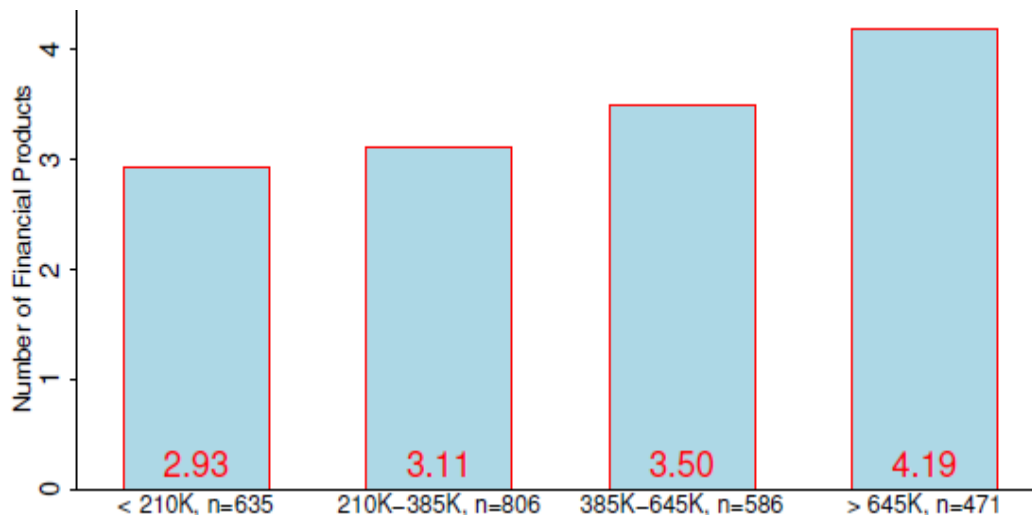
- ❑ 78% нь даатгалын аль нэг хэлбэрийг ашигладаг
- ❑ 78% орчим нь албан ёсны хадгаламжтай, 42% нь албан ёсны байгууллагаас авсан зээлтэй
- ❑ Албан ёсны хадгаламж, зээлтэй харьцуулахад хадгаламж, зээлийн албан бус арга зам төдийлөн их хэрэглэгддэггүй
- ❑ Хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүнүүд түгээмэл хэрэглэгддэггүй

Хүн амын аль хэсэг санхүүгийн хувьд илүү их хаягдсан бэ?

БҮ тайлагдаагүй-32 БҮ тайлагдсан-2468
Хэрэглэж буй санхүүгийн бүтээгдэхүүний дундаж тоо, бичиг үсэг тайлагдалтаар

- Бичиг үсэг мэддэггүй оролцогчид бичиг үсэг мэддэг бүлэгтэй харьцуулахад цөөн тооны санхүүгийн бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг

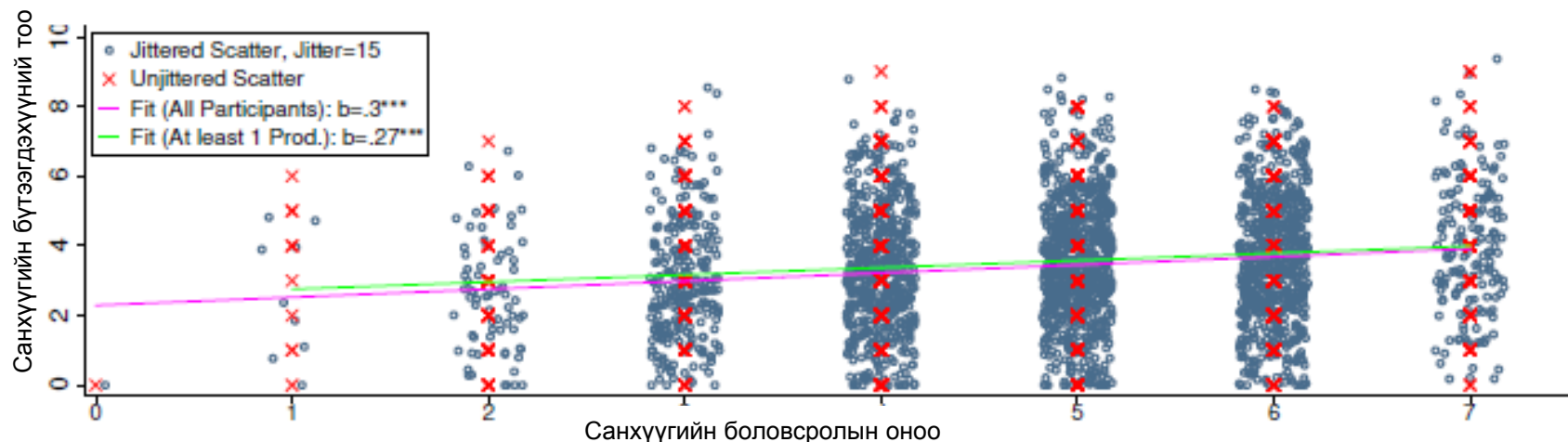

Хэрэглэж буй санхүүгийн бүтээгдэхүүний дундаж тоо, өрхийн орлогоор

- Хэрэглэж байгаа санхүүгийн бүтээгдэхүүний тоо орлогоос хамаараад үлэмж өөр байна
- Түүнчлэн, хүн амын бусад бүлэгтэй харьцуулахад малчид, албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид цөөн тооны санхүүгийн бүтээгдэхүүн хэрэглэж байна

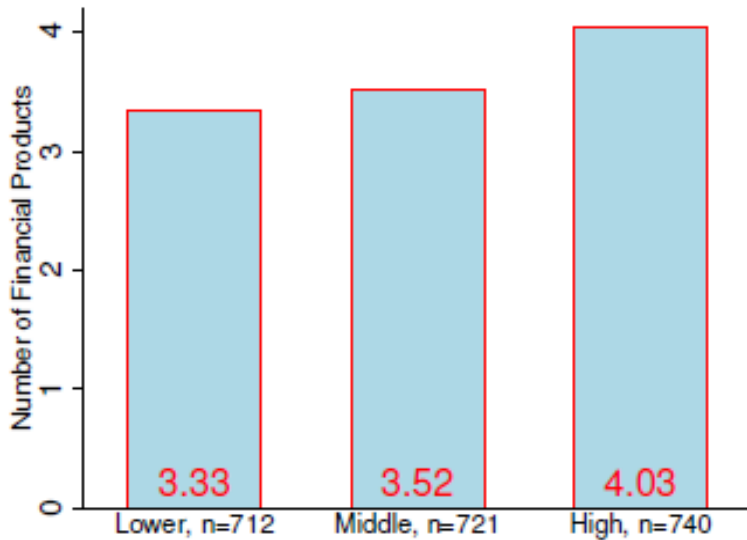
Санхүүгийн бүтээгдэхүүний хүртээмж, хэрэглээ санхүүгийн мэдлэгээр хязгаарлагдаж байна

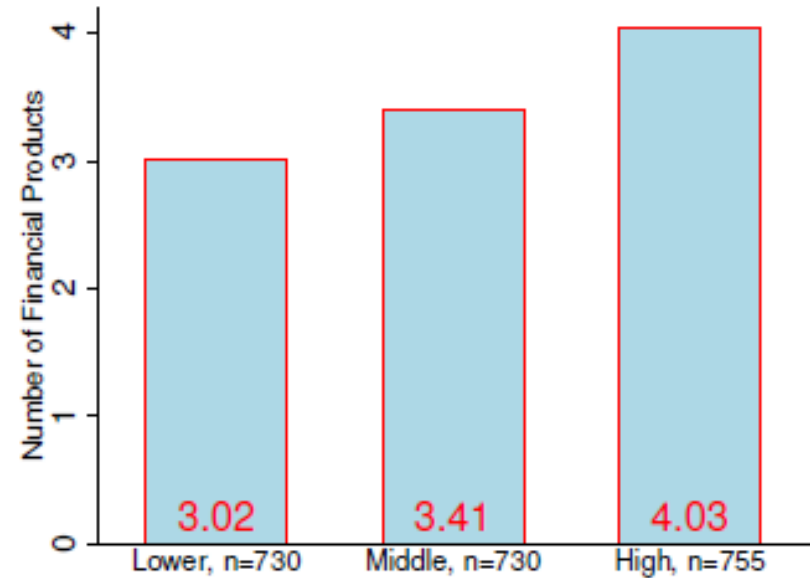
Санхүүгийн оролцоо болон санхүүгийн мэдлэгийн харилцан хамаарал

- ❑ Санхүүгийн боловсролын асуултуудад өгсөн зөв хариулт олон байх тусам хэрэглэж буй санхүүгийн бүтээгдэхүүний тоо олон байна
- ❑ Үүний адилаар санхүүгийн боловсролын өндөр үзүүлэлт олон төрлийн санхүүгийн бүтээгдэхүүний хүртээмж, хэрэглээтэй шууд холбоотой байна

Санхүүгийн бүтээгдэхүүний хүртээмж, хэрэглээ санхүүгийн тодорхой хандлага, зан үйлээс хамаарч илүү их хязгаарлагддаг

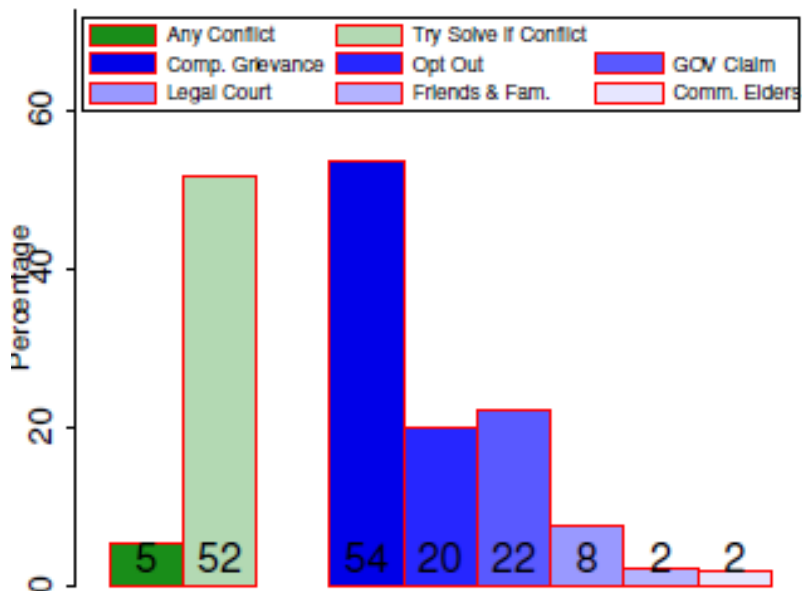
Санхүүгийн бүтээгдэхүүний дундаж тоо, 'нөөц хуримтлал үүсгэдэг' оноогоор

Санхүүгийн бүтээгдэхүүний дундаж тоо, 'урьтач байх' оноогоор

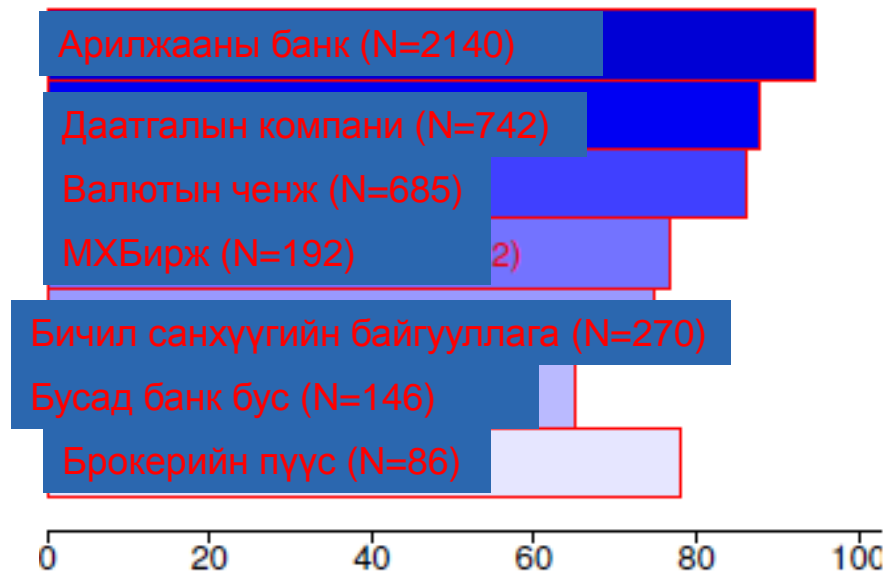
- ❑ Ирээдүйд зориулан нөөц хуримтлал үүсгэж байгаа хүмүүс илүү олон санхүүгийн бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг
- ❑ Үүний адилаар, илүү урьтач байдлаар ханддаг хүмүүсийн санхүүгийн салбарт оролцох оролцоо өндөр байдаг

Судалгаанд оролцогчдод санал гомдол гаргах соёл бага, ихэнх байгууллагуудын үйлчилгээний талаарх сэтгэл ханамж өндөр байна

Сүүлийн гурван жилд гарсан зөрчил (хувиар)

- ❑ 5% нь сүүлийн гурван жилд зөрчлийн талаар мэдэгдсэн
- ❑ Зөрчлийн талаар мэдэгдсэн хүмүүсийн 50% нь асуудлыг шийдвэрлэхийг оролдсон
- ❑ Зөрчлийг шийдвэрлэх арга хэмжээ аваагүйн гол шалтгаан: санхүүгийн байгууллагууд хэт эрх мэдэлтэй гэсэн ойлголт давамгайлдаг

Санхүүгийн байгууллагын үзүүлж буй үйлчилгээний талаар сэтгэл ханамжтай байгаа оролцогчдын %

- ❑ Хэрэглэгчийн сэтгэл ханамжийн түвшин гайхалтай өндөр байна
- ❑ Бичил санхүүгийн байгууллага, ББСБ-ууд (ХЗХ)-ын сэтгэл ханамжийн түвшин хамгийн доогуур байна

4

**Бодлогын
зөвлөмж**

Судалгааны үр дүнд үндэслэн санхүүгийн боловсролын стратегийг тодорхойлох ёстой

Санхүүгийн боловсролын стратеги

- ❑ Стратеги боловсруулахад нэг байгууллага үйл ажиллагааг манлайлж, олон оролцогч талыг хамруулах нь зүйтэй
- ❑ Стратегийн хүрээнд үндсэн тэргүүлэх чиглэлийг тогтоох учиртай
- ❑ Стратегийг үе шаттай хэрэгжүүлж, туршилтын шатыг ашиглах нь зүйтэй
- ❑ Санхүүгийн боловсролын санаачлагуудыг хэрэгжүүлэхдээ эхнээс нь үр дүнгийн үнэлгээг ашиглах хэрэгтэй
- ❑ Хамгийн үр дүнтэй болох нь батлагдсан арга хэмжээнүүдийг өргөн хүрээнд дэмжиж, сурталчлах ёстой

Санхүүгийн чадамжийн сайжруулах үр дүнтэй аргууд

Хөтөлбөрийн бүтэц агуулга

- ❑ Насанд хүрэгчдэд хүрэх үүднээс шинэлэг, харилцан үйлчилдэг, нэн ялангуяа “үзүүлбэр сургалт”-ын арга хэмжээг ашиглах
- ❑ Санхүүгийн боловсролын хөтөлбөрүүдэд “зааж өгч болох мөчүүд”-ийг онцгойлон ашиглах
- ❑ Санхүүгийн боловсролыг бага наснаас нь олгоход анхаарах
- ❑ Санхүүгийн боловсролын хөтөлбөрүүд нь үндсэн зорилтот бүлгээс гадна бусад нэмэлт бүлэгт чиглэх
- ❑ Санхүүгийн бүтээгдэхүүний сонголт, үр ашигтай хэрэглээг нэмэгдүүлэх зорилгоор санхүүгийн боловсролын хөтөлбөрүүдэд зах зээл дээр байгаа санхүүгийн бүтээгдэхүүнүүдийг хослуулан ашиглах
- ❑ Цэвэр санхүүгийн боловсролын хөтөлбөрүүд үр дүн муутай байж болох тул бусад арга хэмжээтэй хослуулах замаар үр дүнг сайжруулах боломжтой

Олон улсын жишээ

Замби:

Санхүүгийн боловсролын үндэсний стратеги
2012-2017

Бразил:

Сургуулиудад хэрэгждэг санхүүгийн боловсролын хөтөлбөрүүд (үр дүнгийн үнэлгээ багтсан)

Шинэ Зеланд & Австрали:

Гуйвуулга хийгч, хүлээн авагч нарт зориулсан санхүүгийн боловсролын сургалт (үр дүнгийн үнэлгээ багтсан)

Өмнөд Африк:

Олны танил телевизийн олон ангит киногоор дамжуулан санхүүгийн боловсрол олгох (үр дүнгийн үнэлгээ багтсан)

Анхаарал тавьсанд баярлалаа!

Зигфрид Зоттел

Санхүүгийн оролцоог дэмжих дэлхийн хөтөлбөр

szottel@worldbank.org

www.responsiblefinance.worldbank.org

НЭМЭЛТ

Зорилтот бүлгүүд ба тэдгээрийн сул талууд

Малчид

❑ СБ-уудын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний талаар хязгаарлагдмал мэдлэгтэй

❑ Ирээдүйдээ бэлтгэх (хуримтлал үүсгэх), санхүүгийн тохиромжтой бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ сонгохдоо бэрхшээлтэй тулгардаг

❑ Санхүүгийн зах зээл дэх оролцооны төвшин бага

❑ Цөөн тооны бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг

❑ Хадгаламжийн бүтээгдэхүүн хэрэглэх, түүний хүртээмж хязгаарлагдмал

❑ Банк болон бусад СБ-уудын явуулдаг үйлчилгээг хэрэглэх, түүний хүртээмж хязгаарлагдмал

Зорилтот бүлгүүд ба тэдгээрийн сул талууд

Бага
орлогтой
иргэд

- Санхүүгийн ойлголтын талаарх мэдлэг хязгаарлагдмал (ж.н. инфляц, хүү),
- Олон төрлийн СБ-уудын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний талаарх мэдлэг хомс
- Мөнгө хуримлуулах, ирээдүйдээ бэлтгэх мөн тохиромтой санхүүгийн бүтээгдэхүүн сонгохдоо бэрхшээлтэй тулгардаг
- Санхүүгийн зах зээл дэх оролцооны төвшин бага
  - Цөөн тооны бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг
  - Хадгаламжийн бүтээгдэхүүн хэрэглэх, түүний хүртээмж хязгаарлагдмал
  - Банк болон бусад СБ-уудын явуулдаг үйлчилгээг хэрэглэх, түүний хүртээмж хязгаарлагдмал

Зорилтот бүлгүүд ба тэдгээрийн сул талууд

Хөдөөгийн иргэд

- Санхүүгийн ойлголтын талаарх мэдлэг хязгаарлагдмал (ж.н. инфляц, хүү),
- Олон төрлийн СБ-уудын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний талаарх мэдлэг хомс

- Ирээдүйдээ бэлтгэхдээ бэрхшээлтэй тулгардаг, мөн зорилго тавих төвшин бага байгаа гэж ажиглагдсан
- Санхүүгийн зах зээл дэх оролцооны төвшин бага
  - Цөөн тооны бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг
  - Албан ёсны зээлийн бүтээгдэхүүн ашиглах, түүний хүртээмж хязгаарлагдмал
  - БСБ-уудын үйчлилгээг ашиглах, түүний хүртээмж хязгаарлагдмал

Зорилтот бүлгүүд ба тэдгээрийн сул талууд

Бичиг үсэг
тайлагдааг
үй иргэд

- ❑ Санхүүгийн ойлголтын талаарх мэдлэг хязгаарлагдмал (ж.н. инфляц, хүү)
- ❑ Олон төрлийн СБ-уудын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний талаарх мэдлэг хомс
- ❑ Төсвөө хянах, үндсэн хэрэглээний зардлаа эрэмбэлэх, ирээдүйдээ бэлтгэх мөн тохиромжтой санхүүгийн бүтээгдэхүүн сонгохдоо бэршээлтэй тулгардаг
- ❑ Санхүүгийн зах зээл дэх оролцооны төвшин бага
  - ❑ Цөөн тооны бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг

Зорилтот бүлгүүд ба тэдгээрийн сул талууд

Хүүхэд
ахуйдаа
хуримтлал
үүсгэж
байгаагүй
иргэд

❑ Санхүүгийн ойлголтын талаарх мэдлэг хязгаарлагдмал (ж.н. инфляц, хүү)

❑ Төсөвлөх, мэдээлэл эрж хайх хандлага бага; Мөнгө хуримлуулах, ирээдүйдээ бэлтгэхдээ бэрхшээлтэй тулгардаг

❑ Санхүүгийн зах зээл дэх оролцооны төвшин бага

❑ Банк болон бусад СБ-уудын явуулдаг үйлчилгээг хэрэглэх, түүний хүртээмж хязгаарлагдмал